

Nagyságrendek

Kiegészítő anyag az Algoritmuselmélet tárgyhoz
(a Rónyai–Ivanyos–Szabó: Algoritmusok könyv mellé)

Friedl Katalin
BME SZIT
friedl@cs.bme.hu

2018. február 1.

Az O , Ω , Θ jelölések

Az algoritmusok elemzése során a lépésszámot a bemenet hosszának függvényében szokás meghatározni. Ebbe a lépésszámba általában csak a „fontos” lépéseket számoljuk bele, például hogy egy rendezési feladat során hány összehasonlítást végzünk, a „nem fontos” lépéseket, pl. egy ciklusváltozó növelését nem. A lépésszám pontos meghatározása helyett általában elegendő a lépésszám nagyságrendjének meghatározása, ebből már (kis óvatossággal) lehet következtetni arra, hogy az algoritmus mennyire hatékony.

Egy másik szempont, ami miatt a nagyságrendek hasznosak, hogy ezek alapján elég jól meg tudjuk jósolni, hogy ha nagyobb bemenetre akarjuk az algoritmusunkat használni, akkor mennyivel fog tovább dolgozni. Például tegyük fel, hogy egy program az $n_0 = 20$ méretű teszteseteken 6 másodpercig fut. Meddig fog futni, egy $n_1 = 400 = 20n_0$ méretű bemeneten? Jelölje $f(n)$ az algoritmus maximális lépésszámát az n hosszú bemeneteken. Nézzünk néhány esetet:

Lineáris függvény: $f(n) = cn$

A futási idő 20-szorosára nő, azaz 2 percig is eltart.

Másodfokú függvény: $f(n) = cn^2$

A futási idő 20²-szeresére nő, azaz 40 percig is eltarthat.

Logaritmikus függvény: $f(n) = c \log n$

Mivel $n_1 = n_0^2$, a futási idő 2-szeresére nő, azaz csak 12 másodperc lesz.

Exponenciális függvény: $f(n) = c2^n$

A futási idő erre $6 \cdot 2^{380}$ másodperc lesz, ami felhasználva, hogy $2^{10} > 10^3$, több mint $6 \cdot 10^{114}$ másodperc. Mennyi is ez az idő? Mivel egy év kb. $3 \cdot 10^7$ másodperc, ez kb. $2 \cdot 10^{107}$ év lenne, ami még akkor is nagyon sok, ha

párhuzamos számítógépünk van: a világegyetem állítólag nem több, mint 10^{80} részecskéből áll, tehát abban az esetben is eltartana a számítás $2 \cdot 10^{27}$ évig, ha minden részecske nekünk dolgozna. Ezt azzal érdemes összevetni, hogy jelenleg a Föld korát 10^{10} évnél kevesebbre becsülik. Látszik, hogy jelentősen gyorsabb processzorokkal is reménytelen a program ekkora bemenetre való lefuttatása.

Ha kicsit összetettebb a függvény akkor is hasonló becslés adható, pl. cn^2+1 alakú függvénynél is ha n α -szorosára nő, a függvény értéke kb. α^2 -szeresére. Ennek pontosabb megfogalmazását segítik a következő fogalmak.

Legyen f és g két, a természetes számokon értelmezett valós függvény.

1. Definíció. Az $f \in O(g)$ jelölés azt jelenti, hogy van olyan $c > 0$ valós konstans és n_0 pozitív egész küszöbszám, hogy minden $n \geq n_0$ esetén $|f(n)| \leq c|g(n)|$ teljesül.

1. Megjegyzés. Szóban ez úgy hangzik, hogy az f függvény nagy ordó g , vagy röviden: ordó g .

Egy rögzített g függvényre az $O(g)$ tekinthető a függvények azon halmazának, melyekre $f \in O(g)$, ez indokolja az $\in$ jelölést.

2. Definíció. Az $f \in \Omega(g)$ jelölés azt jelenti, hogy van olyan $c > 0$ valós konstans és n_0 pozitív egész küszöbszám, hogy minden $n \geq n_0$ esetén $|f(n)| \geq c|g(n)|$ teljesül.

2. Megjegyzés. Szóban ez úgy hangzik, hogy az f függvény nagy omega g , vagy röviden: omega g .

Néhány egyszerű következmény:

- Ha $g(n) \leq h(n)$ teljesül minden n -re, akkor $O(g) \subseteq O(h)$, és $\Omega(g) \supseteq \Omega(h)$, hiszen ha $f \in O(g)$, akkor $f \in O(h)$ is (Miért?) és ha $t \in \Omega(h)$, akkor $t \in \Omega(g)$ (Miért?).
- Ha $f \in O(g)$, akkor $O(f) \subseteq O(g)$, hiszen ha $|h(n)| \leq c_1|f(n)|$ teljesül minden $n \geq n_1$ esetén és $|f(n)| \leq c_2|g(n)|$ teljesül minden $n \geq n_2$ esetén, akkor $|h(n)| \leq c_1c_2|g(n)|$, ha $n \geq \max(n_1, n_2)$.
- Ha $f \in O(g)$, akkor $g \in \Omega(f)$, hiszen ha $|f(n)| \leq c|g(n)|$, akkor $\frac{1}{c}|f(n)| \leq |g(n)|$.

3. Definíció. Az $f \in \Theta(g)$ jelölés azt jelenti, hogy $f \in O(g)$ és $f \in \Omega(g)$ egyaránt teljesül.

3. Megjegyzés. Szóban ez úgy hangzik, hogy az f függvény nagy teta g , vagy röviden: teta g .

A definíciókból látszik, hogy $f \in \Theta(g)$ pontosan akkor teljesül, ha van olyan $c_1, c_2 > 0$ valós konstans és n_0 pozitív egész küszöbszám, hogy minden $n \geq n_0$ esetén $c_1|g(n)| \geq |f(n)| \geq c_2|g(n)|$ teljesül.

Általában úgy használjuk ezeket, hogy a definíciókban levő g valami egyszerű függvény (pl. $n, n^2, \log n, 2^n$). Az O egy felső becslést, az Ω egy alsó becslést ír le a függvény nagyságrendjére, a Θ a pontos nagyságrend megadására alkalmas.

4. Megjegyzés. Szokásos az $f = O(g)$, $f = \Omega(g)$, illetve $f = \Theta(g)$ jelölés is.

Példák

1. Legyen $f(n) = 3n + 1000$ és $g(n) = n$.
  - (a) Ekkor $f \in O(g)$, mert például $c = 4$, $n_0 = 1000$ választással $|f(n)| = f(n) = 3n + 1000 \leq 4n = cn$ ha $n \geq n_0 = 1000$.
(Más jó választás is van, minden $c > 3$ értékhez találhatunk megfelelő n_0 értéket, de az állítás igazolásához elegendő egyetlen megfelelő c , n_0 párt megadni.)
  - (b) $f \in \Omega(g)$ is teljesül, pl. a $c = 3$, $n_0 = 1$ választással $|f(n)| = f(n) = 3n + 1000 \geq 3n = cn$ ha $n \geq n_0$.
(Más jó választás is van, minden $c \leq 3$ érték megfelelő.)
  - (c) $f \in \Theta(g)$ igaz, mert az előbb láttuk, $f \in O(g)$ és $f \in \Omega(g)$.
2. Legyen $f(n) = 3n + 1000$ és $g(n) = n^2$.
  - (a) Ekkor $f \in O(g)$, mert $|f(n)| = f(n) = 3n + 1000 \leq 4n \leq n^2$ igaz, ha $n \geq 1000$ (azaz $c = 1$, $n_0 = 1000$ jó).
Vagy mondhatjuk azt is, hogy az előző példában láttuk, hogy $f \in O(n) \subseteq O(n^2)$, tehát valóban $f \in O(g)$.
  - (b) $f \notin \Omega(g)$ mert $|f(n)| = f(n) = 3n + 1000 \leq 4n$, és ezért ha $|f(n)| \geq cn^2$ teljesül, akkor $4n \geq cn^2$ is igaz kell legyen. Ez pedig, akárhogy is választjuk a $c > 0$ konstans, nagy n -ekre ($n > 4/c$) nem teljesül.
  - (c) $f \notin \Theta(g)$, mert az előző pont szerint $f \notin \Omega(g)$.
3. Legyen $f(n) = 3n^2 - 100n + 6$.
  - (a) $f(n) \in O(n^2)$. Vegyük észre, ha n elég nagy, akkor $f(n) > 0$, így feltehetjük, hogy $|f(n)| = f(n)$. Például ez biztos igaz, ha $3n^2 \geq 100n$, tehát $n \geq 34$. (A megoldóképlettel is ki lehet számolni, honnantól nem negatív $f(n)$ értéke, de most nekünk elég egy érvényes becslést adni.) Tehát nézzük csak az $n \geq 34$ helyeket. Ekkor $|f(n)| = f(n) = 3n^2 - 100n + 6 \leq 3n^2$, mivel $100n \geq 6$. Azaz a $c = 3$, $n_0 = 34$ jó választás.
  - (b) $f(n) \in O(n^3)$, mert az előzőhöz hasonlóan foglalkozhatunk csak az $n \geq 34$ esettel, amikor $|f(n)| = f(n) \leq 3n^2 \leq n^3$, tehát a $c = 1$, $n_0 = 34$ jó választás.

Vagy: mivel láttuk már, hogy $f \in O(n^2) \subseteq O(n^3)$, ezért $f(n) \in O(n^3)$.

- (c) $f(n) \notin O(n)$, mert, ismét csak az $n \geq 34$ esetet tekintve láthatjuk, hogy $|f(n)| = f(n) = 3n^2 - 100n + 6 \geq 2n^2$, feltéve, hogy $n^2 \geq 100n$, azaz $n \geq 100$ is teljesül. Mivel $2n^2 > cn$ minden c -re, ha $n > c/2$, azt kapjuk, hogy $f(n) \not\leq cn$, ha n elég nagy (pontosabban, ha $n > \max\{100, c/2\}$).
- (d) $f(n) \in \Omega(n^2)$, hiszen az előbb láttuk, hogy $f(n) \geq 2n^2$, ha $n \geq 100$.
- (e) $f(n) \in \Theta(n^2)$, mert $f(n) \in O(n^2)$ és $f(n) \in \Omega(n^2)$ is teljesül.
4. $\log_a n \in \Theta(\log_2 n)$, hiszen $\log_a n = (\log_2 n)/(\log_2 a)$, így tehát $c_1 = c_2 = 1/(\log_2 a)$ választással minden $n > \max\{a, 2\}$ számra teljesül, hogy $c_1 \log_2 n = \log_a n = c_2 \log_2 n$.
5. $2^{2n} \notin O(2^n)$, hiszen $2^{2n} = 2^n \cdot 2^n$, tehát nagy n -ekre semmilyen c esetén sem teljesül, hogy $2^{2n} \leq c2^n$ (csak ha $2^n \leq c$, azaz $n \leq \log c$).
6. Megmutatható, hogy ha $f(n) = a_k n^k + a_{k-1} n^{k-1} + \dots + a_1 n + a_0$ és $a_k \neq 0$, akkor $f(n) \in \Theta(n^k)$.
7. $\max(f(n), g(n)) \in \Theta(f(n) + g(n))$, feltéve, hogy $f(n), g(n) > 0$ minden n -re. Ez azért igaz, mert ha mindkét érték pozitív, akkor egyrészt $f(n)$ és $g(n)$ is kisebb mint $f(n) + g(n)$, tehát $\max(f(n), g(n)) < f(n) + g(n)$, másrészt $\max(f(n), g(n)) \geq \frac{f(n)+g(n)}{2}$.

A leggyakrabban előforduló nagyságrendekre érvényesek a következő tartalmazások (Miért?)

$$O(\log n) \subset O(n) \subset O(n^2) \subset O(n^3) \subset O(2^n) \subset O(3^n) \subset O(n!) \subset O(n^n) \subset O(2^{2^n})$$

$$\Omega(\log n) \supset \Omega(n) \supset \Omega(n^2) \supset \Omega(n^3) \supset \Omega(2^n) \supset \Omega(3^n) \supset \Omega(n!) \supset \Omega(n^n) \supset \Omega(2^{2^n})$$

Feladatok

1. Az alábbi függvényeket rendezze olyan sorozatba, hogy ha f_i -t f_j követi a sorban, akkor $f_i(n) \in O(f_j(n))$ teljesüljön!

$$f_1(n) = 11n^{2,5}, \quad f_2(n) = 5\sqrt{n} + 1000n,$$

$$f_3(n) = 2^{\log^2 n}, \quad f_4(n) = 2007n^2 \log n.$$

Megoldás: $f_2(n) = 5\sqrt{n} + 1000n \leq 1005n$, ha $n \geq 1$ és ha $n > 2$, akkor $1005n \leq 2007n^2 \log n$, ezért $f_2 \in O(f_4)$.

Mivel $\log n \leq \sqrt{n}$, ezért $2007n^2 \log n \leq 2007n^2 \sqrt{n} = \frac{2007}{11}(11n^{2,5})$, tehát $f_4 \in O(f_1)$.

Írjuk át f_3 -at: $2^{\log^2 n} = 2^{\log n \cdot \log n} = (2^{\log n})^{\log n} = n^{\log n}$. Ha $n > 6$, akkor $\log n > 2,5$, és ezért ilyenkor $f_1(n) = 11n^{2,5} \leq 11n^{\log n} = 11f_3(n)$. Tehát az f_2, f_4, f_1, f_3 sorrend jó.

(Meggondolható, hogy ez az egyetlen helyes sorrend.)

2. Az $\mathcal{A}$ algoritmról tudjuk, hogy n hosszú bemeneteken a lépésszáma $O(n^2)$.
- (a) Lehetséges-e, hogy minden n hosszú bemeneten $O(n)$ lépést használ?
  - (b) Következik-e a feltételből, hogy minden n hosszú bemeneten $O(n)$ lépést használ?
  - (c) Lehetséges-e, hogy van olyan x , hogy az x bemeneten az algoritmus lépésszáma $10|x|^2 \log |x| - 800$ (ahol $|x|$ az x bemenet hosszát jelöli)?

Megoldás: Jelölje $f(n)$ az algoritmus maximális lépésszámát az n hosszú bemeneteken. A feltétel szerint $f(n) \in O(n^2)$, azaz elég nagy n értékekre $f(n) \leq cn^2$ teljesül valamilyen pozitív c -re.

Az (a)-ra a válasz igen, hiszen a feltétel csak egy felső becslés, lehet pl. hogy minden n -re $f(n) = n$.

(b) Nem, hiszen pl. $f(n) = n^2$ kielégíti a feltételt, de $f \notin O(n)$.

(c) Mivel az $O(n^2)$ feltétel szerint a felső becslésnek egy megfelelő c -re és valamely n_0 -nál nagyobb n -ekre kell igaznak lennie de az n_0 -nál rövidebb bemenetekre semmilyen feltételt nem ad, tehát lehetséges. (Eleg nagy c választásával is lehet garantálni, hogy egy adott $|x|$ -re $10|x|^2 \log |x| - 800 \leq c|x|^2$ teljesüljön.)

3. Egy $\mathcal{A}$ algoritmról tudjuk, hogy az n hosszú bemeneteken a lépésszáma $O(n \log n)$. Lehetséges-e, hogy
- (a) van olyan x bemenet, amin a lépésszáma $|x|^3$?
  - (b) minden x bemeneten legfeljebb $2007|x|$ lépést használ?
- (Itt $|x|$ az x szó hosszát jelöli.)

Megoldás: Jelölje $f(n)$ az algoritmus maximális lépésszámát az n hosszú bemeneteken. A feltétel szerint $f(n) \in O(n \log n)$, azaz elég nagy n értékekre $f(n) \leq cn \log n$ teljesül valamilyen pozitív c -re.

(a) Lehetséges, pl. $|x| \leq n_0$ esetén, vagy ha c olyan, hogy erre az x -re $|x|^2 / \log |x| \leq c$.

(b) Igen, hiszen pl. $f(n) = n$ is eleget tesz a feltételnek.

4. Jelölje egy algoritmus maximális lépésszámát az n hosszú bemeneteken $L(n)$. Tudjuk, hogy minden $n > 3$ egész számra $L(n) \leq L(n-1) + \frac{n}{2}$, és hogy $L(3) = 3$. Következik-e ebből, hogy az algoritmus lépésszáma $O(n^2)$?

1. *Megoldás:* A megadott rekurziós képletet használva $L(n)$ -re, $L(n-1)$ -re, stb. kapjuk, hogy $L(n) \leq L(n-1) + \frac{n}{2} \leq L(n-2) + \frac{n-1}{2} + \frac{n}{2} \leq \dots \leq L(3) + \frac{4}{2} + \frac{5}{2} + \dots + \frac{n}{2} = 3 + \frac{n(n+1)}{4} - \frac{1+2+3}{2} = \frac{1}{4}n^2 + \frac{1}{4}n \in \Theta(n^2)$, tehát az állítás igaz.

2. *Megoldás:* Bizonyítsuk teljes indukcióval: $n = 3$ -ra $L(3) = 3 \leq cn^2$ teljesül, minden $c \geq 1/3$ esetén.

Ha már tudjuk, hogy egy adott c -re $L(n-1) \leq c(n-1)^2$, akkor $n > 3$

esetén $L(n) \leq L(n-1) + \frac{n}{2} \leq c(n-1)^2 + \frac{n}{2} = cn^2 - n(2c-1/2) + c \leq cn^2 - (c-1/2)n \leq cn^2$, ha $c \geq 1/2$. Tehát pl. $c = 1/2$, $n_0 = 3$ jó választás.

5. Jelölje egy algoritmus maximális lépésszámát az n hosszú bemeneteken $L(n)$. Azt tudjuk, hogy minden $n = 2k > 4$ páros számra $L(2k) \leq L(2k-2) + 1$ teljesül, és hogy $L(4) = 10$. Következik-e ebből, hogy az algoritmus lépésszáma $O(n)$?

Megoldás: Nem következik, hiszen a feltétel semmit nem mond a páratlan hosszú bemenetekről, tehát pl. lehet, hogy minden k pozitív egészre $L(2k) = 10$ és $L(2k+1) = 2^{2k+1}$.

6. Igaz-e, hogy
(a) ha $f \in O(g)$ és $g \in O(h)$, akkor $f \in O(h)$?
(b) ha $f \in \Omega(g)$ és $g \in \Omega(h)$, akkor $f \in \Omega(h)$?

Megoldás: (a) A feltételek szerint léteznek olyan $c_1, c_2 > 0$, n_0, n_1 számok, hogy $|f(n)| \leq c_1|g(n)|$ ha $n \geq n_0$ és $|g(n)| \leq c_2|h(n)|$ ha $n \geq n_1$. Ezeket összerakva kapjuk, hogy $|f(n)| \leq c_1|g(n)| \leq c_1c_2|h(n)|$ ha $n \geq \max(n_1, n_2)$, tehát az állítás igaz. ($c = c_1 \cdot c_2$, $n_0 = \max(n_1, n_2)$).

(b) Az előzőhöz hasonlóan ellenőrizhető, hogy ez is igaz.